En dat niet half het één, en half het ander. Neen, beide, uw haat en uw liefde, moet een volkomen karakter dragen.

Met heel uw hart en heel uw verstand moet ge tegenover haar staan. En toch met heel uw hart en heel uw verstand moet uw liefde naar haar uitgaan.

In Jezus was dat zoo. Zijn oordeelend optreden *tegenover* de wereld, en zijn in liefde uitgaan *naar* die wereld, ze waren beide volstrekt en aldoordringend.

En nu, in u *kan* dit niet tot die volkomenheid geraken. Harmonie is er voor u op aarde niet.

Maar toch moet ook in uw leven, in uw belijden, in uw optreden steeds die dubbele geloofsfactor krachtig werken.

Zoo ge anders Gods kind zijt, moet het ook aan u gerien worden, dat ge door beide tegelijk bezield wordt, door *haat* tegen, en door *liefde* voor de wereld.

En in de werking dier beide factoren moet het resultaat van uw geloof schitteren.

Maar, helaas, gelijk men zich gemeenlijk, bij zulk een tegenstelling, liefst aan één van haar beide termen vastklemt, om op die wijs aan de spanning der tegenstelling te ontkomen, zoo is het ook met de belijders van Jezus gegaan. En zoo vondt ge alle eeuwen door, en vindt ge nog, aan den éénen kant mannen en vrouwen, die er zich toe bepalen om de wereld te *haten*, en aan den anderen kant mannen en vrouwen, die hun geloof eenigliik toonen in het *liefhebben* van de wereld.

Beide soorten vroom en in hun Jezus zalig. Maar beide evenzeer eenzijdig in hun opvatting en gedraging.

„De wereld is een Sodom en naar Sodom moet ge zelfs niet omzien" is het wachtwoord der mijders, die geen zierken liefde voor die wereld in hun hart gevoelen, en zich opsluiten in een afgebakend kringetje.

„De wereld is zoo schoon, en de wereld moet behouden worden, en daarom laat ons de wereld in alle ding tegemoet komen", roepen die anderen, in wier ziel alle vonk van haat tegen de wereld met stroomen waters geblusch is, en die schier geen tegenstelling tusschen hun eigen hart en die wereld meer gevoelen.

In de gevallen vrouw komt dit onderscheid het sterkst uit.

Voor haar niets dan oordeel, hardheid en verstooting bij den één; bijna een vriendelijk vrijspreken als ware ze het interessantste schepsel, bij den ander. De steenen reeds in de hand, om op haar te werpen, bij de harden en gestrengen; maar ook de martelaressekrans van olijftakken door den ander gevlochten, en zoo niet alles, dan toch *bijna* alles, in menschelijk meedoogen verschoonend.

In *The Christian*, een boeiende roman van Hall Cayne, wordt de vroomste aandrift in een passie geteekend, die bijna op verheerlijking van de gevallen vrouw uitloopt.

En op het stuk van de Zending hetzelfde.

Rechts de man, die een Jerubbaal zou zijn, en tegen al wat Heidensch, of Mahomedaansch, of Joodsch is, niets dan haat in zijn hart voelt opkruipen, en daarom voor het werk der Zending zoo koud als een steen blijft.

Maar ook, links, alle haat tegen het Heidensche wezen afgelegd, en niets dan een liefde, die naar al wat nog Heidensch is uitgaat, onder wijl vaak in eigen kring, en eigen stad, de duizenden en tienduizenden wegsterven buiten Jezus en verloren gaan.

Nochthans handelen beiden onder de aandrift der éene alles beheerschende tegenstelling: Christus en de wereld.

„Om Christus' wille de wereld *ontvlieden*," is de leidende gedachte van den één. „Om Christus' wille de wereld *ingaan*" is de bezielende aandrift van den ander. Terwijl toch het door Jezus ons aangewezen standpunt is en blijft: Onze tente opslaan op een terrein, dat scherp van het terrein der wereld *onderscheiden* is, en uit die tente telkens de wereld *ingaan*, om altoos weêr in die tente terug te keeren.

Feitelijk daarentegen ziet men gedurig, hoe de één wel in zijn tente op eigen erf woont, maar dan ook stil thuis blijft en de wereld er aan geeft; terwijl de ander wel uit zijn tente de wereld ingaat, maar steeds zijn vertoeven in die wereld meer rekt, en ten slotte er hangen blijft, en in het eind geen behoefte aan een eigen tente, op eigen erf, onder het volk des Heeren meer gevoelt.

Zelfs in de Theologie ziet men dat.

Aan den éénen kant lofzingers van een strenge, oude Godgeleerdheid, maar die zich ganschelijk niet bekreunt om verband en samenhang met, en invloed op het denken der wereld. Maar ook aan den anderen kant, een verwaterde Godgeleerdheid, die in het denken der wereld almeer opgaat, en ten slotte alle tegenstelling tusschen Christelijke belijdenis en wereldwijsheid bijna opheft.

Juist daardoor missen beiden het *teeken van echtheid*.

Het teeken van echtheid is en blijft *het Kruis*. De wereld kan niet anders dan Jezus kruisigen. Als hij weder onder ons verscheen, ze zou het nog doen. En Jezus zelf heeft gezegd: Zoo zal het, en zoo moet het, ook u, mijn discipelen, vergaan. In de wereld zult ge strijd, in de wereld zult ge verdrukking hebben. Ze hebben mij vervolgd, ze zullen ook u vervolgen.

Ontdekt ge nu dit teeken van *echtheid* bij de mijders? Of ook ontdekt ge het bij hen, die, laat mij zeggen, het voor de gevallen vrouw opnemen, en van niets dan Zending weten, en een Theologie hebben, geheel pasklaar voor de wereld gemaakt.

En het antwoord luidt, noch bij den één noch bij den ander.

Aan de vrome wereldvlieders wordt geen haar gekrenkt, de ascetische afschaffers zijn in eere. En ook de vrome wereldzoekers zien zich schier in alle kringen zelfs toegejuicht. Het „Leger des heils" moge om zijn barocque vormen een korte poos door het gepeupel zijn uitgefloten, nu reeds zamelt het zijn gaven van vorsten en prinsen in, de aanzienlijkste lieden eeren het, en de wereldpers zingt zijn lof.

En zoo *moet* het uitkomen.

Of is het niet alzoo, dat ik beide malen den strijd tegen de wereld feitelijk mijd en ontloop, zoowel wanneer ik mij van haar afsluit, als wanneer ik mij schik en voeg naar haar levensaard.

Het is dan bij den één: „Laat de wereld onder den vloed vergaan, ik drijf veilig in mijn arke op de wateren!" en bij den ander: „Laat het zout in zoutgehalte afnemen, als ik maar iets dat nog even *zout* mag heeten in de wereld uitdraag."

En de onberekenbare kracht, die voor nu drie eeuwen van het Calvinisme uitging, school juist daarin, dat het noch in de één noch in de andere fout verviel; maar met de scherpste belijdenis én vlak *tegen* de wereld inging, én diep in het leven der wereld *indrong*, op alle gebied van ons menschelijk leven.

Vandaar de bange, bloedige worsteling waartoe het geroepen werd. Onze eigen landshistorie weet er van te verhalen.

En vraagt ge naar het teeken van echtheid, zie het hier, de martelaars zelfs der Luthersche kerk kunt ge op uw vingers tellen, die der Calvinisten telt ge, al neemt ge slechts onze kleine natie, bij duizenden.

Amsterdam, 13 Jan. 1899.

Vertalingen.

Bij *Scribners Sons*, New-York, verscheen het eerste deel van de Engelsche vertaling van Dr. Kuypers *Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid*, met een inleidend woord van Prof. Dr. Warfield, en bij de firma Ernst Sonnenhol te Leipzig een Duitsche vertaling van Dr. Kuypers *De twaalf Patriarchen*.

De vertaling der Encyclopaedie is van de hand van Revd. J. Hendrik de Vries, predikant bij the Second Presbyterian Church te Princeton, New Jersey, en wordt zoowel door den oorspronkelijken schrijver van het werk, als door Prof. Dr. Warfield als uitnemend geslaagd berchouwd.

De Engelsche vertaling van Dr. Kuypers *Het werk van den Heiligen Geest*, is bijna gereed, en gaat eerlang ter perse, terwijl het vertaalrecht in het Engelsch van Dr. Kuypers *De Vleeschwording des Woords* is afgestaan aan Dr. Poppen, den gewezen hoogleeraar aan het Zendelings-seminairie te Tokio in Japan.

Het rijke leven.

I.

Ter genezing van bekrompen zin werkt niets zoo weldadig als een bad in *een geheel andere werkelijkheid*, dan waarin ge gemeenlijk verkeert.

Bekrompenheid van zin is de noodlottige, zij het ook natuurlijke vrucht, van beperktheid van blik en engheid van levenssfeer. Feitelijk kent men het leven slechts in één verschijningsvorm; die ééne vorm vertoont zich te midden onzer omgeving in al zijn vele schakeeringen; en in den strijd tusschen die schakeeringen, kiest wie warm leeft, zóó ernstig partij, dat het hem ten leste te moede wordt, alsof zich geen andere sfeer van werkelijkheid liet denken. En dat juist doet het netvlies onzer waarneming verschrompelen.

Ook op kerkelijk gebied is dat waar.

Vloekerig-los in den mond zijn is, helaas, in breeden kring Hollandsche hebbelijkheid, en al keerden zich in later tijden ook vele Modernen tegen die stuitende vloekgewoonte, hun strijd er tegen gold alleen *het fatsoen*. Te vloeken stond niet. Op societeit, en onder de karnuiten, spekte dat de conversatietaal, maar in deftiger gezelschap, en vooral in het bijzijn van nog niet geëmancipeerde dames moest men zich van zulke taaluitwassen onthouden.

Tegen het *vloeken* als *vloeken* daarentegen, d. w. z. tegen het door God verboden misbruiken van zijn heiligen Naam, kwam ten onzent alleen *„de fijne"* op, en dan nog meest alleen „de *heel* fijne." Als leden van het ongeorganiseerde *anti*-vloek-verbond deden zich in ons land, welbezien, alleen de steile Gereformeerden kennen, en althans onze Roomsche landgenooten deden aan dezen socialen kruistocht tegen de zonde der loslippigheid niet meê.

Niet dat de Roomschen meer of erger vloeken dan de aandeelhouders in de „groote Protestantsche partij;" maar al vloêken ze niet erger dan „gewoonweg", bij de propaganda tegen het vloeken lieten ze zich hier te lande toch nimmer inlijven.

Maar nu steekt ge den Atlantischen Oceaan over, ge zet te New-York voet aan wal, en rijdt met een trolley-car van New-York naar het aan New-York aangebouwde Brooklyn, en uitstappende stuit ge op een zee van mannen in een plechtigen optocht onder wuivende banieren; een stroom van ouden en van jongen, die door reporters juist geteld, bleek uit niet minder dan elf duizend mannen te zijn saamgesteld.

Ge vraagt wat dat is, wat die optocht beduidt, en wat in die door den wind gerimpelde vaandels te lezen staat, en nu hoort ge tot uw verbazing, dat die optocht *tegen het vloeken* is, en dat wel, niet tegen het vloeken als onfatsoenlijk voor fatsoenlijke lippen, maar als hoon aan 's Heeren heiligen Naam. Het is een optocht, zoo zegt een minzame politieagent u, van de *„leden van den Heiligen Naam."*

Dus, zoo concludeert ge, zit Brooklyn stijf in de steile Gereformeerden, want mannen die aldus publiekelijk tegen het vloeken optreden, dat moeten Calvinisten zijn.

Maar niets er van.

Uw wegwijzer zegt het, en het Crucifix, dat ginds vooruit wordt gedragen bevestigt het u .... die „leden van den Heiligen Naam" zijn ... geen „fijnen" ... maar *Roomschen*.

De Roomschen gaan te Brooklyn in den strijd tegen het *vloeken* voorop, en het zijn niet de fijnen, maar de *Roomschen*, die door openlijk protest het ellendige vloeken willen uitroeien.

Na dien eersten verrassenden indruk stelt ge u al verder op de hoogte van der Roomschen bedrijf in Amerika, en ge ontwaart, hoe ze hun kracht zochten in het stichten van een vrije universiteit, hoe ze veel ijveriger dan de Protestanten voor de Christelijke school tegenover de Staatsschool partij kozen, ja, hoe ze zelfs het „leekenelement", op kerkelijk gebied tot invloed poogden te brengen, zóó zelfs dat de verhouding tot Rome meer dan eens gespannen werd. En zoo wordt ge telkens meer in uw overtuiging bevestigd, dat wie naar wat in Nederland Roomsch heet, *al* wat Roomsch is, dacht te kunnen afmeten, althans in Amerika buiten den waard heeft gerekend.

Doch als ge, hierop afgaande, nu nauwelijks twijfelt, of in Amerika zullen de Roomschen dan ook politiek tegen de beginselen der Fransche Revolutie overstaan, dan keert het blaadje opeens weer om. Bijna *alle* Roomsche Amerikanen zijn Democraten, ze dweepen met Jefferson, en Jefferson was blijkens zijn strijd in 1793 *de* man die zelf dweepte, en Amerika wilde doen dweepen, met de helden van het gerevolutioniseerd Parijs.

Reeds aan dat ééne staal merkt ge dus aanstonds, hoe uw maatstaf voor de dingen die ge uit Amsterdam meêbracht, in New-York onklaar is geworden, en dat de consequentie waarmeê ge aan den Amstel placht te redeneeren, aan den Hudson niet meer opgaat.

En denk nu niet, dat dit alleen ten opzichte van de kerkelijke wereld der Roomschen alzoo is, het geldt evenzoo van der Protestanten kerkelijk bestaan.

Schuilt ten onzent alle kerkelijk leven, en durft het ternauwernood fluisterend uitkomen, in heel Amerika staat het kerkelijk leven, dat der Protestanten evengoed als dat der Roomschen, energiek en scherp geteekend op den voorgrond.

Ge *ergert* u soms aan dat publieke kerkelijk leven, soms ergert ge er u aan tot in uw ziel. Zoo b.v. als in New Jersey-city, ook al vlak bij New York, een predikant, per advertentie in alle bladen bekend maakt, dat hij voor de jonge mannen en jonge dames, die trouw de Zondagsschool hebben afgeloopen, *een dansschool* bij zijn kerk geopend heeft, want dat goede Christenen fraai en vlug moeten kunnen dansen, en dat wel niet „geestelijk dansen" zooals weer anderen het invoeren, neen maar dansen jongens en meisjes onder elkaar met zeer gewone walsen en polka's.

Een ander maakt het nog fraaier, en opent, om de geestelijke klandisie der stevigste jongemannen voor zijn kerk te behouden, bij die kerk een klasse, waar onderricht in het *boksen* gegeven wordt. „Boksen", zoo redeneert deze geestelijke leidsman, verhoogt het „selfrespect". Ge zijt dan niet bang, en kruipt voor niemand in uw schulp. En juist zulke flinke, niemand ontziende jonge mannen, moeten den strijd voor Christus en zijn kerk aanbinden.

Zoo stuit ge op allerlei excessen. Ge treedt in Maddisson Avenue op Zondagavond een openstaand, hel verlicht kerkgebouw binnen, en ziet (er is geen preekstoel) op het platform twee lezenaars staan, en achter den éénen een deftig heer, en achter den ander een nog deftiger dame, en tusschen beiden in hooge Chineesche vazen met prachtige ruikers van rozen en chrysanthemums. Die dame doet niets dan met fluweel-zilveren stem wonderschoon zinsneden uit de Heilige Schrift voorlezen, en het publiek zit er verbaasd bij.

Op een Beurtenbriefje vindt ge aangekondigd, dat in die en die kerk de predikant N. N. dienst zal doen, maar voorts in breeder letter dat bij dien dienst zingen zullen de heer X van de Italiaansche Opera, en Miss Y van de Grand Opera. Sterker nog, Zondagmorgen brengt een bijblad van een politieke courant u het buste-portret van die Miss Y, in echt opera-kostuum, met er onder: Contre alto van Dominee N. N.

Altemaal excessen en zonderlingheden, alleszins geschikt om een gewoon Gereformeerd man uit onze lage landen de haren te berge te doen rijzen.

Is dat hier de kerk?

Ai mij, waar gaat het met Christus' heilige kerk in de nieuwe wereld heen?

Maar tegenover deze ergerende „liabilities", gelijk de Amerikanen zeggen, staan „assets" over die u niet minder verbazen.

In de gemeene buurten, in de salons, in de huizen van „Wijntje en Trijntje", is men voor de kerk bang. In wat hoeken ook de misdaad, de gemeenheid, de ongerechtigheid en de losbandigheid wegsluipt, *ze vreest er de kerk*, want ze weet bij ervaring, en ze voelt nog op het eigen oogenblik, dat de kerk een macht is, die haar nazit en haar schandelijk bedrijf strieimt, stuit en inperkt.

Reeds de enkele namen van Dr. Parkhurst te New-York en Dr. Henry te Chicago verwekken schrik in de schuilhoeken der zonde.

Die mannen vermanen niet enkel de gelooVigen die opkomen, maar tasten het zedelijk kwaad in de stad hunner inwoning met naam en toenaam aan. Ze organiseeren er hun hulpcorpsen tegen. Ze controleeren de politie of zij haar plicht wel doet. En schiet de politie te kort, dan hebben ze een aanklachtboek van wel geconstateerde feiten gereed, en klagen eerst hooger op, en zoo dit niet helpt, spreken ze publiek in de pers. Dr. Henry heeft zelfs een corps van 25.000 kiezers verzameld, dat bij verkiezingen weigert zijn stem aan de candidaten van wat partij ook te geven, die niet als mannen van *zedelijken ernst* te boek staan.

Daarbij zijn de kerken, zonder weelderig te zijn, net ingericht, om gedruisch te voorkomen met tapijt in alle looppaden belegd, met electriciteit zacht verlicht, met steamfurnaces aangenaam verwarmd, kortom men zit er als thuis.

En het geld vloeit, stroomt. Giften van een tonne gouds, of ook van een half millioen en meer, zijn lang geen ongewone giften. Vandaar dat kerken niet op een zijgracht schuilen, maar op de deftigste straten voor een ieder in het oog loopen, en alle zonder onderscheid met torenspitsen, slank en hoog, zich van verre aankondigen.

Is dan ook ten onzent een predikant vaak een gedrukte figuur, die op de volle markt des levens zich zelden vertoont, in Amerika is elk Bedienaar van den godsdienst geëerd en gevierd in de volle samenleving.

Hij staat in niets achter, heeft in elk opzicht iets voor. Groote spoor- en stoombootmaatschappijen bieden hem eershalve een clerical-ticket tegen halven prijs.

Zoo mengt zich licht- en schaduwzijde in het kerkelijk leven in Amerika dooreen, Maar onder alles blijft de indruk overheerschend, dat uw leven in uw vaderland waarlijk niet de éénige bestaanswijs is, maar dat het rijke leven van Christus' kerk ook in heel andere verschijningen kan optreden, ongetwijfeld met veel dat u ergert, maar ook even stellig met veel dat u boeit.

Onze Eeredienst.

XLIII.

Intusschen ligt achter de *Benedictie* of Zegenspreuk een nog *algemeener* vraagstuk, dat het scherpst gevat wordt bij het optreden van de vocaal en instrumentaal muziek in den Eeredienst, de vraag namelijk, of er bij den Eeredienst alleen een actie der aanbidding van de geloovigen tot God, oftewel ook een actie van God tot zijn geloovigen uitgaat.

Men versta deze vraag niet verkeerd.

Dat er bij den Eeredienst gepredikt wordt, dat er stukken uit Gods Woord worden gelezen en behandeld, dat er in den Naam des Heeren wordt vermaand en vertroost, is buiten alle geding. Dat betwist niemand. Maar dit alles kan nog *onderling* toegaan. *Onderling*, d. w. z. dat de geloovigen onder elkander Gods Woord nalezen, en er den inhoud van elkander op het hart drukken, maar zonder dat Gods presentie er in meêspreekt, of ook zijn stem als tot de ziel uitgaande beluisterd wordt.

Als vader en moeder zijn heengegaan, kunnen de achtergebleven kinderen zeer wel op een dag des jaars saamkomen, om saam nog eens de brieven of ook de testamentaire vermaningen over te lezen, die hun ouders achterlieten. Maar dan zijn het de kinderen zelven die dit *onderling* doen; die afspreken dit zoo te doen; en die zoo de geestelijke nalatenschap van hun ouders in eere houden.

Maar dan *leeft* vader, en *leeft* moeder niet meer. Dan gedenkt men dat ze overleden zijn. En dan is het niet uit en in het *heden*, maar uit het *verleden*, dat de afgestorven ouders nogmaals, dank zij der kinderen trouw en gehechtheid, hun woord hooren laten.

En in dien zin nu kunnen ook wij met de Heilige Schrift doen. Ons samen bij die Schrift nederzetten. Saam een stuk uit die Schrift lezen. Saam over het gelezene uit de Schrift mediteeren. Zelfs kan het daarbij regel worden, dat één der broeders of der zusters, die helderder gave van inzicht en rijker gave van taal bezit, daar bij de anderen voorgaat.

Zoo grijpt het feitelijk teikens in den kring der vromen plaats, en op zichzelf is dit uitnemend; edoch het blijft *onderling*.

Het is iets dat we *onder malkander* verhandelen. Saam plaatsen we ons daarbij *beschouwenderwijze* voor en tegenover de Heilige Schrift. Wij *nemen* de Schrift op, en wij *handelen* er alzoo mede.

Maar dit is *niet* de presentie des Heeren ervaren en door Hemzelven met Goddelijk gezag vermaand, geordineerd en toegesproken worden.

Wie dit op zichzelf eeredienst of godsdienstoefening noemt, loopt met de Anabaptisten.

Deze toch dreven dit uit beginsel. Zij wilden met opzet alleen het *onderlinge*. En al zijn de eigenlijke Anabaptisten, met hun extravagantien, allengs de wereld uitgeraakt, duidelijk toont het voorbeeld der gezelschapsvrienden en der Darbisten, of Plymouth brethern, dat dit beginsel nog wel terdege nawerkt.

Gezelschappen ter onderlinge stichting zijn uitnemend, indien ze bij den Eeredienst *bijkomen*; maar ze nemen een bedenkelijken plooi aan, zoodra ze den Eeredienst willen *vervangen*, en voor de vergadering der geloovigen in de plaats willen treden.

En toch dit juist is het, wat oudtijds de Anabaptisten, en nu nog de Darbisten e. a. bedoelen. *Geen* kerk, maar het *onderling* gezelschap. Men weet dan ook, hoe zelfs de Doopsgezinden oorspronkelijk geen leeraars hadden, maar alleen onderlinge gezelschappen hielden, waarin ieder kon voorgaan, en hoe eerst van lieverleê het uitblijven van het vroeger enthousiasme de noodzakelijkheid om een leeraar aan te stellen, heeft doen inzien.

Maar oorspronkelijk was ook hun bedoelen: Geen kerk, maar een geestelijke societeit, gelijk de Doopsgezinden ook thans nog hun gemeenschap een *societeit* noemen; en zoo ook *geen* leeraar, maar *onderling* vermaan en *onderlinge* stichting.

Geen Dienaar des Woords, die in naam des Heeren optreedt, en door wien de Heere tot zijn volk spreekt maar eenige broeders en zusters die onderling saamkomen, en tot en met elkander handelen van de heilige dingen.

En al is het nu, dat dit standpunt thans *formeel* zelfs door de nakomelingen van Menno Simons' geestverwanten is losgelaten, en al leiden thans ook de Doopsgezinden studenten op, en al beroepen en salarieeren zij predikanten, toch zult ge niet voorbijzien, dat *zakelijk* veeleer de Doopersche idee in *onze* kerken is ingedrongen.

Inzinking van geestelijk leven en uitslijting van ambtelijk besef heeft er in schier alle Gereformeerde en Presbyteriaansche kerken toe geleid, dat de leeraar „vermaner in een gezelschap" tot onderlinge stichting is geworden.

Het is die predikant als man en spreker, dien men naloopt, en de aldus nageloopene weet dit, groeit er in, en treedt op om *zijn* gedachten, *zijn* denkbeelden, *zijn* inzichten meê te deelen. Hij is onder de vele broeders een uitnemende, maar het karakter van de samenkomst blijft dat van een „onderling gezelschap", waarin men saam over de heilige dingen komt handelen.

Het groote, het machtige, het aangrijpende denkbeeld, dat er een Tente der samenkomst, een *Ohel Moëd* is, waarin eenerzijds God tot zijn volk nadert, en anderzijds Gods volk voor het aangezicht des Heeren verschijnt, sleet bijna radicaal uit, om niets anders over te houden, dan óf een vroom gezelschap tot onderlinge stichting, óf ook een evangeliseerende meeting om de lieden der wereld tot bekeering te roepen.

En hiermede is natuurlijk het Gereformeerde en Schriftuurlijke beginsel in de hartader aangetast.

Dat beginsel toch wil, dat wij menschen ons voor het aangezicht van den Driemaal Heilige zullen plaatsen, om door Hem gezegend te worden, en Hem eere te geven, en daarom *kan* dit beginsel niet tot zijn recht komen, of het moet bij alle Eeredienst gevoeld en gesmaakt worden, dat men op datzelfde oogenblik met den levenden God te doen heeft, die ons zijn Woord verkondigt, die ons toespreekt, die ons zegent.

In dit verband is dan ook de *Benedictie* niet de vriendelijke hartewensch van dien man op den predikstoel, die u *alle* goeds, en zoo ook genade en vrede toebidt, maar het is God Drieëenig, die zijn genade en vrede over u uitspreekt, en die hiertoe zijn aangestelden dienaar gebruikt.

Diezelfde tegenstelling nu tusschen een vroom gezelschap tot onderlinge stichting, een verschijnen van 's Heeren volk voor het aangezicht des Heeren, is juist in den laatsten tijd weer scherp, zij het ook op heel andere wijze, aan de orde gekomen, door het invoeren van *muzikale* prediking.

Ook onder ons is wel bekend, hoe met name Sankey hiertoe den stoot gaf. Minder bekend daarentegen is, hoe ditzelfde denkbeeld in de Engelsche wereld al meer tot een algeheelen omkeer in den vorm van den Eeredienst heeft geleid, en thans reeds gevaar loopt, geheel den Eeredienst van de rechte paden af te leiden.

Uit reactie namelijk tegen de gezelschapsidee, heeft men een spreken Gods door zang en muziek pogen in te voeren, dat ten slotte de *solo*-zangers in den Dienst heeft gelokt.

De Dienaren des Woords, geestelijk te machteloos, om den Heilige Israels weêr door hun eigen mond te laten spreken, hebben solozangers *uit de komedie* te hulp geroepen, om God zingend te laten spreken door hun zang.

Van Dr. H. H. Kuyper ontvingen we het onderstaande ter plaatsing als vervolg op twee voorafgaande artikelen.

De Psalmen en het Calvinisme.

III.

Zoo was dus in 1539 de eerste psalmbundel ten dienste der Gereformeerde kerk te Straatsburg verschenen, en wij hebben gezien welk een belangrijk aandeel Calvijn aan deze uitgave heeft gehad. Aan hem is het inzonderheid te danken, dat de voortreffelijke arbeid van Clément Marot, oorspronkelijk bedoeld als tijdverdrijf voor het Fransche hof, ten goede is gekomen aan Christus' vervolgde gemeente.

Welk een diepen indruk dit eerste psalmgezang in de vluchtelingenkerk te Straatsburg op vreemdelingen maakte, blijkt uit de brieven van een jong student uit de Zuidelijke Nederlanden, die in die dagen Straatsburg bezocht. Aan een zijner bloedverwanten te Antwerpen schreef hij met haast kinderlijke blijdschap: „Des Zondags zingt men hier een psalm van David of een lied genomen uit het Nieuwe Testament. Deze psalm of dit lied zingen allen te zamen, zoowel mannen als vrouwen, in schoon akkoord, wat heerlijk is om te hooren. Want gij moet weten, dat zij ieder een muziekboek in de hand houden, zoodat zij niet van de wijs kunnen raken. Ik had nooit kunnen denken, dat dit gezang der gemeente zoo liefelijk en aangenaam zou zijn als het is. Het heeft in het begin wel vijf of zes dagen geduurd, dat ik begon te weenen, wanneer ik die kleine gemeente zag, verdreven uit alle landen, omdat zij de eere van God en zijn Evangelie handhaafden, maar ik weende niet van droefheid maar van vreugde, wanneer ik hen zoo van goeder harte hoorde zingen, den Heere dankende, dat het Hem behaagd had hen te brengen op een plaats, waar zijn naam wordt geëerd en verheerlijkt. Geen schepsel kan geloven welk een vreugde het geeft, wanneer men den lof en de wonderen des Heeren in zijn moedertaal kan zingen gelijk hier geschiedt." Was het wonder dat in deze tijden, toen voor het eerst al de liefelijkheid van het psalmgezang werd gevoeld, de gemeente telkens voor en na de prediking niet een enkel vers, maar een geheelen psalm voluit zong, gelijk dezelfde berichtgever ons uitdrukkelijk mededeelt?

Over de verschillende uitgaven, telkens vermeerderd, die van 1539 tot 1542 van de Psalmen verschenen, kunnen wij kort zijn, daar de geschiedenis dezer uitgaven voor onze lezers van ondergeschikt belang is. Zij verschenen buiten medeweten van Clément Marot te Antwerpen, te Straatsburg en te Genève en waren te danken aan Petrus Alexander, predikheer aan het hof van Maria van Oostenrijk, gouvernante in de Nederlanden, die blijkbaar een vollediger afschrift van Marot's psalmen in handen had gekregen en deze te Antwerpen drukken liet. Later ging Alexander tot de reformatie over en vluchtte naar Straatsburg, waardoor ook Calvijn met deze uitgave bekend werd, waarvan hij dankbaar gebruik maakte.

Eerst in 1542 gaf Clément Marot zelf zijn psalmen te Parijs in het licht met een opdracht aan koning Frans I. Deze bundel bevatte dertig psalmen. Marot is blijkbaar begonnen met de eerste vijftien psalmen op het rijtje af te vertalen, maar toen hij zag dat hij met zijn arbeid niet vlug genoeg opschoot, heeft hij uit de overige psalmen